

Tamara Tvrtković

Latinistički top-ten ili deset iznenađujućih činjenica o hrvatskim latinistima

Upišete li u google tražilicu izraz „deset najboljih“, u prvih deset rezultata pojavit će se liste deset najboljih filmova, deset najboljih domaćih i stranih autora, deset najboljih rock i pop albuma, ali i deset najboljih namirnica za srce i deset najboljih doktora za ljepotu. Društvo smo koje sve broji, mjeri i vrednuje izrađujući, između ostalog, top liste svega i svačega. U skladu s tim pred vama se nalazi deset odabranih činjenica vezanih uz latinski jezik danas i prvenstveno uz hrvatske latiniste.

Hrvatski latinisti – prvi gastarbajteri

Hrvatski latinitet obuhvaća cjelokupno stvaralaštvo hrvatskih autora na latinskom jeziku, na području, ali i izvan područja današnje Hrvatske, u dugom i neprekinutom periodu od 9. do 19. stoljeća. Hrvatski latinisti bili su baš preko latinskog, kao nekadašnjeg internacionalnog jezika, dionici zajednice intelektualaca, poznate kao *res publica litteraria*. Suvremena Hrvatska u Europsku je uniju ušla 2013. godine, ali su hrvatski latinisti kao pripadnici ondašnje obrazovane intelektualne elite još prije 600 godina stvarali veliku duhovnu i kulturnu zajednicu i sudjelovali u njoj. Današnja Europska unija politička je zajednica vezana prvenstveno ekonomskim i političkim interesima, a nekadašnja „latinistička“ unija bila je nadnacionalna, nadkonfesionalna zajednica čiji su članovi punopravno dijelili ideje i razmišljanja.

U nedostatku mogućnosti adekvatnog obrazovanja u vlastitoj domovini, latinisti su odlazili u europska sveučilišna središta i vrlo često su tamo nakon završetka školovanja i ostajali. U inozemstvu su i profesionalno i književno djelovali, pa možemo reći da su oni bili naši prvi gastarbajteri. Ako odemo korak dalje, možemo iznijeti pretpostavku da su hrvatski latinisti preteča hrvatske dijaspore s obzirom na neke specifičnosti koje vežemo uz iseljeništvo, kao što su prostorna rasutost, želja za očuvanjem identiteta i kozmopolitizam: sve te osobine mogu se prepoznati i kod hrvatskih latinista.

Još od razdoblja renesanse zbog ograničenih mogućnosti domaće sredine u europske gradove odlaze, privučeni većim slobodama, neki od naših najznačajnijih umjet-

nika i znanstvenika. Tako se stvaraju i neki kulturno-politički „iseljenički“ krugovi na dvorovima europskih vladara, a među njima jedan od značajnijih svakako je bio onaj oko ugarsko-hrvatskog kralja Matijaša Korvina (kraljevao je od 1458. – 1490.). Budući da su tada, jednako kao i danas, znanost i kultura bile ovisne o tuđim novcima, bogati i utjecajni pojedinci osiguravali su znanstvenicima i umjetnicima financijska sredstva i ostale potrebne uvjete za rad. Osim što je ometao Turke u njihovim prodorima u slavenske zemlje, Matijaš Korvin je zajedno sa suprugom, Talijankom Beatricom Aragonskom, bio veliki zaštitnik i pokrovitelj znanosti i umjetnosti i oko sebe je okupljao mnoge, između ostalog i „naše“ gastarbajtere. Jedna od središnjih osoba na Korvinovu dvoru bio je Ivan Vitez od Sredne, najprije Korvinov odgajatelj, zatim kancelar na njegovu dvoru, da bi na kraju umro u kućnom pritvoru jer je bio optužen kao pokretač pobune protiv kralja. Ipak, u međuvremenu je uspio osnovati akademiju, skriptorij i knjižnicu u Budimu te sveučilište u Požunu i na dvor dovesti svog nećaka, poznatog Jana Panonija. Uz njih dvojicu tu su se našli i šibenski književnik Ivan Polikarp Severitan, Dubrovčani Petar Džamanjić, voditelj dvorske knjižnice, historiograf Ludovik Crijević Tuberon i minijaturist i pisac Feliks Petančić, te trogirski kipari Jakov Statilić i Ivan Duknović.

Jedno od obilježja dijaspore jest i želja određene skupine ili naroda da prenosi svoje nasljeđe kako bi sačuvali svoj identitet, a pri tome se ideja zavičaja uzima kao identitetska odrednica. Od 15. stoljeća nadalje osnivani su izvan hrvatske zemlje u tu svrhu zavodi ili kolegiji, odnosno odgojne i prosvjetne ustanove u službi sveučilišta, kulture i crkve. Nije samo iz njihovih programa i djelatnosti, nego je i iz samih naziva vidljivo (samo)određenje: redovito se spominje neki od tada zamjenjivih naziva za pripadnike hrvatskog naroda, pa se tako kolegij u Bologni zove *Collegium Illyrico seu Slavonico Hungaricum Bonnoniense*, u Loretu *Collegium Illyricum Lauretanum*, a u Beču *Collegium Croaticum Viennense*. Neki od tih zavoda samo su u funkciji studentskih domova, dok se u nekima održava i nastava, odnosno služe za izobrazbu svećenika. Jedna od najznamenitijih hrvatskih crkveno-kulturnih ustanova izvan domovine jest *Collegium Sancti Hieronymi*, današnji *Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima* u Rimu. Od samih početaka pri Kolegiju je djelovala ilirska bratovština kojoj su pripadali mnogobrojni ugledni književnici i znanstvenici onog vremena. U crkvi svetog Jeronima pokopani su i neki od pripadnika bratovštine, a među njima i Trogiranin Ivan Lučić Lucius, otac hrvatske povijesti, Dubrovčanin Stjepan Gradić, predstojnik Vatikanske biblioteke i profesor na sveučilištu Sapienza u Rimu i Zdranin Juraj Baraković, pisac *Vile Slovinke*.

S obzirom na navedena obilježja i s obzirom na sudjelovanje hrvatskih latinista u europskim intelektualnim krugovima, mogli bismo ih nazvati prvim radnim i kulturno-intelektualnim gastarbajterima, odnosno pretečom suvremene dijaspore.

Kad „otac hrvatske književnosti“ piše manje na hrvatskom, a više na latinskom

Za Splićanina Marka Marulića ili Dubrovčana Ruđera Boškovića zasigurno su svi čuli i oni su uvršteni po najstrožim kriterijima među najznamenitije hrvatske velikaše. Marulić se pojavljuje i na novčanici od petsto kuna, a lik Ruđera Boškovića bio je na svim apoenima hrvatskog dinara, privremene valute Republike Hrvatske nakon osamostaljenja: to zasigurno, barem na simboličkoj razini, govori o utjecaju i važnosti spomenutog dvojca. Njihov je značaj u kulturnoj i znanstvenoj povijesti Hrvatske, dakako, mnogo veći od pojavljivanja na novčanicama: Marulićeva latinska djela, u prvom redu *Institucija* (*De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*) i *Evangelistar* (*Evangelistarium*) bili bi proglašeni još u 16. i 17. stoljeću bestselerima i našli bi se na vrhu ljestvica najčitanijih knjiga, a po broju jezika i izdanja prijevoda tih dvaju djela Marulić je jedan od najprevođenijih (ako ne i najprevođeniji) hrvatskih autora do danas. Da se u njegovo doba dodjeljivala Nobelova nagrada, Bošković bi je sigurno dobio, a njemački fizičar i nobelovac Werner Heisenberg nazvao ga je hrvatskim Leibnizom.

Većina hrvatskih latinista svoje je karijere ostvarivala izvan hrvatskih područja, a i njihova djela su samo manjim dijelom pisana na hrvatskom jeziku. Neki od njih pisali su samo na latinskom jeziku, a neki su se uz latinski služili i nekim drugim jezikom (npr. talijanskim). Ipak, manje je poznato da je „otac hrvatske književnosti“, Marko Marulić, napisao veći dio (oko 80%) svojeg opusa na latinskom jeziku, a tek dvadesetak posto na hrvatskom i talijanskom jeziku. Svestrani Ruđer Bošković, hrvatski znanstvenik i filozof, pisao je na latinskom i talijanskom, a jedino u pismima pokatkad upotrebljava pokoju hrvatsku riječ. Marulić je autor iz druge polovice 15. i s početka 16. stoljeća, a Bošković je izdanak 18. stoljeća. Iz činjenice da su njihovi opus ostvarivani većinom na latinskom jeziku vidljivo je da je latinski jezik u dugom vremenskom periodu bio jezikom znanosti i književnosti, ali i da su hrvatski autori svoja djela stvarali češće na latinskom nego na hrvatskom jeziku. Marulićev suvremenik, Dubrovčanin Ilija Crijević koji je po mišljenju mnogih jedan od naših najvećih pjesnika među latinistima, ne samo da nije ništa napisao na materinjem jeziku, nego ga je s prijezirom nazivao *stribiligo Illyrica* („ilirski iskrivljenost“).

Kad ilirci pišu latinski

S obzirom na političku razjedinjenost hrvatskih zemalja tijekom dugog niza stoljeća i pogotovo s obzirom na nepostojanje jedinstvenog hrvatskog jezika, latinski je jezik služio sve do sredine 19. stoljeća (dokad je bio i službenim jezikom Hrvatskog sabora) kao obrana od jezika osvajača (bio to njemački ili mađarski), odnosno kao svojevrsan vid patriotizma. Pojavom ilirskog pokreta situacija se pomalo mijenja, ali zanimljivo je da i ilirci pišu latinskim jezikom. Tako Tituš Brezovački 1790. godi-

ne piše protumađarsku prigodnicu na latinskom pod nazivom *Tri sestre – Dalmacija, Hrvatska i Slavonija utječu se k novom banu grofu Ivanu Erdödyju (Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae trium sororum recursus ad novum proregem comitem Joannem Erdödy)*. U njoj se personificirane Dalmacija, Hrvatska i Slavonija tuže kako su lišene svojih kruna, a Mađari su opisani najgorim izrazima. Naime, u lipnju 1790. godine na Hrvatsko-ugarskom saboru odlučeno je da će mađarski jezik biti službeni jezik politike, što su Hrvati ocijenili kao *nota servitutis*. Tadašnji ban Ivan Erdödy pod poznatim je geslom *Regnum regno non praescribit leges* branio autonomni položaj Trojedne kraljevine i njezinu teritorijalnu cjelovitost pa je tako u rujnu 1790. donesena deklaracija kojom je latinski proglašen „našim ustavnim jezikom“. Godine 1805. Sabor donio je odluku da se mađarski uvede u sudove i neke grane uprave, a 1825. mađarsko plemstvo nastoji da se mađarski uvede u škole i u javne službe. To izaziva veliki otpor među Hrvatima koji se, u nemogućnosti korištenja vlastitog jezika, služe latinskim. Tako Ivan Derkos izlaže 1832. godine program hrvatskog narodnog preporoda u pamfletu *Genij domovine nad usnulim svojim sinovima (Genius patriae super dormientibus suis filiis)*. U njemu ističe važnost stvaranja zajedničkog hrvatskog književnog jezika i značenje poznavanja hrvatskog, sve to, dakako, pišući na latinskom.

Autor elegije *Kip domovine vu početku leta 1831* na kajkavskom i poznatih stihoa *Vre i svoj jezik zabit Horvati hote, ter drugi narod postati* – Pavao Štoos, baš kao i Marulić, veći dio svojeg opusa napisao je na latinskom jeziku, a ne na hrvatskom. Bez obzira na sve, prisilna mađarizacija se vršila i nadalje, što je dovelo do toga da je na saboru u Požunu 1843./44. bilo zabranjeno govoriti latinskim, pa su ga hrvatski nunciji zbog toga i napustili. U tim turbulentnim prilikama latinski je čitavo vrijeme služio kao obrambeni štit Hrvatima sve do listopada 1847. kad je napokon u Sabor uveden hrvatski jezik kao službeni i pri tome je bilo rečeno da se hrvatski „ima uzvisiti na onu čast, vrijednost i valjanost, koju je do sada uživao latinski jezik.“

Kad je hrvatski bio svjetski jezik

Premda nije bilo jedinstvene norme hrvatskog jezika (pa se on zbog toga i najrazličitije nazivao – od *lingua Dalmatica* do *lingua Illyrica*), godine 1595. Faust Vrančić izdaje *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*, prvi rječnik u kojem se spominje hrvatski jezik. U njemu je dakle hrvatski pod nazivom *lingua Dalmatica* svrstan zajedno s latinskim, talijanskim, njemačkim i mađarskim među pet najuglednijih europskih jezika. Latinski je u tom rječniku polazišni jezik, u njemu je sadržano oko 3500 hrvatskih leksema, a osnova hrvatskog je ikavsko-čakavsko narječje s nešto štokavskih elemenata. Nešto kasnije od sredine 17. do sredine 18. stoljeća produkcija rječnika se povećava pa je i za današnje standarde velika: u tom periodu nastaje čak devet rječnika hrvatskog jezika (pet ih je tada i tiskano, a četiri ostaju u rukopisu) u kojima je uz hrvatski, latinski dio svakog od njih, a u pet njih je uključen još neki jezik (talijanski,

njemački, mađarski i turski). Rječnici se međusobno razlikuju opsegom i namjenom: od Habelićevog kajkavskog rječnika s desetak tisuća riječi namijenjenog školskoj upotrebi, preko trojezičnog *Slovnika* Jakova Mikalje, prvog rječnika s hrvatskom natukničkom stranom, sve do rječnika Pavla Rittera Vitezovića i Ivana Belostenca. Vitezovićev rječnik *Lexicon Latino-Illyricum* ostao je u rukopisu, a u njega su uvrštene leksičke potvrde iz sva tri hrvatska narječja. Osim toga Vitezović je sistematizirao bilježenje fonema i približio se suvremenom jednografemskom sustavu, a Ljudevit Gaj je njegova rješenja preuzeo kao uzor u ilirskoj grafijskoj reformi. Belostenčev *Gazophylacium* enciklopedijskog je karaktera, osnova mu je kajkavsko narječje, ali djelomično je uvrštena i građa iz južne Hrvatske i leksemi iz Slavonije. U usporedbi s drugim velikim nacionalnim rječnicima, *Gazophylacium* je nastao nakon rječnika talijanske Akademije, ali jednako tako i prije nacionalnog francuskog i španjolskog rječnika.

Quid viridi in silva candens elucet? An illud nix an cyncni?

Vjerujem da bi se latinisti složili s riječima Milana Kundere: „Zajednička europska misao je plod mukotrpnog rada prevoditelja. Bez prevoditelja Europa ne bi postojala; prevoditelji su važniji od članova Europskoga parlamenta.“ Dubrovčani Rajmund Kunić (1719. – 1794.) i Brno Džamanjić (Zamanja) (1735. – 1820.) prevodili su s grčkog na latinski, pa je tako Kunić preveo *Ilijadu*, a Džamanjić *Odiseju*. Prijevodu *Ilijade* Rajmund Kunić pridodao je i prvu traduktološku raspravu *Operis ratio* u kojoj je iznio načela prevođenja. U skladu s tim načelima, po kojima ne treba prevoditi od riječi do riječi, nego treba prenijeti duh i ljepotu izvornika, Kunić Homerovih 15696 heksametara prevodi s otprilike 3000 heksametara više. Prijevod *Ilijade* izuzetno je hvaljen od Kunićevih suvremenika, a o tome svjedoče ne samo ponovljena izdanja prijevoda, nego i izdanje u kojem je Kunićev latinski prepjev tiskan uz prijevode na svjetske jezike (talijanski, njemački, engleski, francuski i španjolski) uglednih književnika. Osim *Ilijade* Kunić je preveo i oko petsto epigrama iz *Grčke antologije*, a sastavljao je i svoje vlastite epigrame. Kunićev učenik Džamanjić je, premda ništa nije napisao na hrvatskom jeziku, preveo kratki odlomak iz Gundulićeva *Osmana* na latinski jezik, a parafrazirao je (također na latinskom) *Radonju* Vladislava Menčetića. *Radonju* je preveo još jedan Dubrovčanin Đuro Ferić (1739. – 1820.) koji je također preveo i 37 narodnih pjesama s hrvatskog na latinski. Među tim pjesmama bila je i *Hasanaginica*, a da je cijenio hrvatski jezik govori, između ostalog i činjenica da je sastavio zbirku pohvalnih pjesama dubrovačkim pjesnicima i proznim piscima koji su stvarali na hrvatskom.

Obiteljska posla

I nekad su, baš kao i danas, rođaci priskakali jedni drugima u pomoć. Već su spomenuti Ivan Vitez od Sredne i njegov nećak Jan Panonije na dvoru Matijaša Korvina, a jedna od uglednijih obitelji 15. stoljeća bili su Vrančići, a među njima najpoznati-

ji braća Antun i Mihovil, i Mihovilov sin, a Antunov nećak, Faust. Antun Vrančić se najprije školovao u Ugarskoj gdje se za njegovo obrazovanje brinuo majčin bratić biskup i ban Petar Berislavić. Nakon njegove smrti za Antuna se pobrinuo njegov ujak, erdeljski biskup Ivan Statilić uz čiju je pomoć došao na dvor Ivana Zapolje i zatim studirao u Padovi, Beču i Krakovu. Vrančić postaje Zapoljinim tajnikom i u njegovoj službi obavlja diplomatske misije. Nakon Zapoljina pada prelazi u službu Ferdinanda I. Habsburgovca i kao njegov pregovarač sklapa mirovni sporazum sa Sulejmanom Veličanstvenim u Carigradu. Biva izabran za ostrogonskog nadbiskupa i za primasa Ugarske čime postiže vrhunac crkvene i svjetovne moći. Na jednom od svojih mnogobrojnih putovanja pronašao je u Ankari, zajedno s flamanskim diplomatom Busbeqom, spomenik poznat pod nazivom *Monumentum Ancyranum*, odnosno spomenik koji je sadržavao memoarski tekst rimskog cara Augusta *Res gesta divi Augusti*. Na taj se način upisao u niz naših humanista čijom zaslugom su pronađena neka od kapitalnih djela antičke književnosti. Nešto kasnije zaslugom još jednog člana obitelji Statilić – Marina pronađen je u Trogiru, u kući, najveći sačuvani fragment poznatog romana *Satirikon* Gaja Petronija Arbitera pod nazivom *Cena Trimalchionis* (*Trimalhionova gozba*), koji je i objavljen u Padovi ponovno zalaganjem jednog hrvatskog latinista, „oca hrvatske povijesti“ – Ivana Lučića.

Antun Vrančić je kod sebe u Ugarsku uzeo sina brata Mihovila, svojeg nećaka Fausta pa ga je poslao na studij u Padovu i Veneciju. Osim po već spomenutom rječniku, Faust Vrančić najpoznatiji je po knjizi crteža i opisa vlastitih i tuđih izuma, među kojima se posebno ističe *homo volans*, odnosno preteča današnjeg padobrana.

I mlađi i manje poznati brat Antuna Vrančića i Faustov otac Mihovil bio je diplomat i književnik kojemu su, baš kao i Antunu, obrazovanje i školovanje omogućili utjecajni i moćni rođaci Petar Berislavić i Ivan Statilić. Pitanje je bi li Vrančići bili uspješni u ovoj mjeri da se za njih nisu pobrinuli članovi njihove obitelji.

American dream

Bio jednom Juraj Dragišić... Kao dječak bježi pred Turcima iz rodne Srebrenice u Zadar, a zatim završava studij teologije u Italiji, da bi svoja znanja usavršio u Parizu i Oxfordu. Kasnije napreduje i do profesora teologije u Urbinu, Firenzi, Pisi i na znamenitoj Sapienzi u Rimu. Za boravka u Urbinu, postaje učiteljem Guidobaldu, sinu urbinskog vojvode Federica de Montefeltra, jednog od najvećeg vojskovođa onog vremena. Zanimljivo je da je njegova palača u Urbinu, danas priznata kao remek-djelo renesansne arhitekture, djelo također jednog našijenca – dalmatinskog arhitekta Lucijana Vranjanina. Za vrijeme boravka u Firenzi bio je mentorom sinovima Lorenza Medicija, od kojih je jedan kasnije postao papa Lav X. Kao nazaretski nadbiskup sudjelovao je na V. lateranskom saboru gdje je predložio reformu julijanskog kalendara. Nakon pada Medicija, najprije je bio zatvoren, a zatim se vratio u Dubrovnik gdje je napisao i svoje glavno teološko djelo u formi dijaloga *O naravi nebeskih duhova koje zovemo anđelima* (*De natura caelestium spirituum quos angelos vocamus*).

Poznat je i po nizu obrana koje su obilježile njegovo književno stvaralaštvo, ali utjecale na njegov život te niz obrana: najpoznatije je obrana dominikanca Girolama Savonarole koji se zbog svojih stavova o pročišćenju i obnovi Crkve smatra prethodnikom reformacije pod naslovom *Proročka rješenja* (*Propheticae solutiones*) i obrana djela njemačkog humanista Johanna Reuchlina gdje se zajedno s njim protivi uništavanju hebrejskih knjiga.

Životni put Jurja Dragišića primjer je uspjeha mladića koji je bježeći pred Turcima iz Srebrenice proputovao „pola svijeta“, aktivno sudjelovao u mnogobrojnim ondašnjim događanjima, a danas se smatra jednim od najutjecajnijih hrvatskih filozofa 15. i 16. stoljeća.

Za antičkog Guinnessa – prvi (Bunić) i najveći (Vičić)

Tko je danas čuo za Jakova Bunića ili za Kajetana Vičića? A oni su prave zvijezde imaginarne latinističke knjige rekorda. Dubrovčanin Jakov Bunić autor je prvog epa o životu Isusa Krista – *Kristov život i djela* (*De vita et gestis Christi*). Napisao ga je 1526. godine, devet godina prije puno poznatijeg i u povijestima književnosti spominjanog kao prvog Kristovog biografa – Marca Girolama Vide i njegove *Kristijade* iz 1535. godine. Vidinu *Kristijadu* preveo je Junije Palmotić na hrvatski i objavljena je postumno 1670. zahvaljujući Stjepanu Gradiću, još jednom našijencu, ondašnjem predstojniku Vatikanske biblioteke.

Kajetan Vičić, Riječanin, autor je kudikamo najvećeg latinističkog epa: *Jišajida* (*Iesseis*), ep o životu Djevice Marije u 13531 heksametara nadilazi opsegom sve epove napisane na latinskom jeziku: Vergilijeva *Eneida* ima 9896 stihova, Ovidijeve *Metamorfoze* 11741, a najdulji ep rimskog pjesništva *Punski rat* Silija Italika napisan je u 12202 heksametra. Manja i je Homerova *Odiseja* (12110 stihova), a ipak nešto veća *Ilijada* (15693 stiha). I među epovima hrvatskih latinista *Jišajida* je među prvim. Veći od nje jedino je ep Bendikta Staya, nazvanog i „dubrovačkim Lukrecijem“, autora filozofskih epova u kojima razlaže Newtonovu i Descartesovu filozofiju. Ipak, *Jišajida* je izvorno autorsko djelo, dok je Stayev ep tek parafraza filozofskih učenja u stihovima.

Kad je ministar prosvjete fasciniran antikom

Godine 1891. predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu (danas bi to bio ministar prosvjete) postao je Izidor (Iso) Kršnjavi i odlučio je zgradu svojeg Ministarstva urediti u skladu s funkcijom koju obavlja i sa svojim osobnim afinitetima.

“Moja je temeljna ideja da zgrada u kojoj se obavljaju najodlučniji poslovi na polju nastave, u kojoj se utječe i na upravna pitanja bogoštovlja, vanjskim svojim oblikom bude primjerena toj zadaći vlade. Želio sam da se tu na umjetnički način izraze svi kulturni temelji na kojima stoji naša nastava: klasična prošlost i kršćanstvo; idealizam i realizam. S toga sam gledišta polazio, kad sam odredio kako se imadu deko-

rirati dvorane, imenice glavna svečana dvorana. Htio sam da tu slike i skulpture sjećaju na bogoštovlje, nastavu, znanost i umjetnost i na četiri fakulteta Sveučilišta, a na stijene da dođu slike iz hrvatske kulturne povijesti. Htio sam nadalje da jedna soba bude u pompejanskom stilu slikana, jer je klasična prošlost jedan od glavnih temelja naše nastave, a drugu sam sobu dao urediti u stilu renesance, jer smo prožeti duhom toga duševnoga pokreta...”, piše tako sam Kršnjavi o razlozima koji su ga naveli da u palači u današnjoj Opatičkoj 10 uredi tri prostorije – Zlatnu dvoranu (glavnu svečanu dvoranu), Pompejansku dvoranu i Renesansnu sobu namijenjenu za ured predstojnika. Tako se na zidovima Pompejanske dvorane nalaze prizori iz grčke i rimske mitologije, ali i antičke svakodnevice (npr. Zeus sa svojim munjama, Prometej prikovan na stijenu kojem orao kljuje jetru, ali i prizori ratovanja i borilačkih vještina), a u medaljonima koji krase zidove između fresaka, nalaze se likovi poznatih Grka i Rimljana (npr. Sofoklo, Euripid, Platon, Aristotel, Trajan i drugi).

Na zidovima tzv. Renesansne sobe se nalazi pet slika povezanih s različitim periodima književnosti i njihovim predstavnicima. Osnovna ideja koncepcije ove sobe izražena je slikom pod nazivom *Homer uči Dantea, Shakespearea i Goethea pjevati*, a koja prikazuje Homera kao slijepog starca koji svira na liri, a pred njim su njegovi nasljednici Dante Alighieri, predstavnik talijanskog humanizma, William Shakespeare, predstavnik engleske renesansne književnosti, i Johann Wolfgang von Goethe, predstavnik njemačkog romantizma. Na zidovima Zlatne dvorane nalazi se sedam slika s prikazima iz hrvatske povijesti. Do svih se dvorana dolazi stepeništem, razdvojenim u dva krila, na čijim su zidovima naslikane Muze i njihov vodič Apolon, antički bog sunca i svjetla i zaštitnik umjetnosti.

Iz današnje perspektive gotovo je nezamislivo da se osobna fascinacija antikom prenosi u javni prostor kao što je to učinio Kršnjavi, a jednako je tako nezamisliva i javno promicanje svjesnosti značenja antičke civilizacije koja je u sintezi s kršćanstvom temelj današnje zapadno-europske kulture.

Kad je latinski bio engleski

Premda se podosta struka oslanja na znanja o antici, vrlo često čak i među onima koji se njima bave ne postoji svijest da je antika skup relativno lako provjerljivih činjenica, a ne nešto čega se nejasno sjećamo iz srednje škole. Često ne postoji niti svijest o tome da je većina stručne terminologije potekla iz grčkog ili latinskog jezika koji je nekada bio *lingua franca* cijele znanstvene Europe, baš kao što je to danas engleski jezik.

Ipak, latinski jezik danas egzistira u terminologiji mnogih struka kao što su npr. medicina, farmacija, kemija i mnoge druge. Latinski je jezik crkve i službeni jezik Vatikana, a o planetarnoj popularnosti govori i činjenica da papa Franjo na svom twitteru na latinskom (Papa Franciscus@Pontifex_In) ima 890 tisuća pratitelja. Dobrodošlica je upućena ovim riječima: *Tuus adventus in paginam publicam Papae Francisci brevis loquentis optatissimus est*, a i svi tweetovi su naravno na latinskom.

Da je latinski jezik mističan i povezan s magijom, dokazuju nam čarolije odnosno magijske formule u knjigama o malom čarobnjaku Harry Potteru. Većina njih, premda iskrivljena ili pak potpuno pogrešna, etimologiju vuče (ili barem pokušava) iz latinskog jezika. Bit će navedene neke u izvornom obliku s pojašnjenjem magijskog značenja.: *aparecium* – poništava čarolije skrivanja; *expelliarmus* – izbacuje predmet iz ruke žrtve, može žrtvu onesvijestiti; *harmonia nectere passus* – popravlja ormar za nestajanje; *homenum revelio* – otkriva prisutnost čovjeka; *oblivate* – briše pamćenje; *petrificus totalus* – čarolija sputavanja cijelog tijela. Očito je da već i sama naznaka da se radi o latinskom jeziku daje ovim formulama na važnosti i magičnosti.

Da je latinski jezik tradicije i jezik kojim se potvrđuje starost i kontinuitet, dokazuje i upotreba latinske terminologije na sveučilištu. Na njegovu čelu su rektor i prorektori, a središnje sveučilišno tijelo je senat čiji su članovi dekani. Na grbu Sveučilišta u Zagrebu natpis je na latinskom jeziku – *Universitas studiorum Zagrabienensis*, a i godina osnutka Sveučilišta iskazana je rimskim brojkama. Rektora na promocijama i inauguraciji prati pedel koji nosi žezlo. Početak akademske godine obilježava se svečanom misom *Veni Sancte Spiritus*, a dan sveučilišta službeno se naziva *Dies academicus*. Sveučilišne svečanosti završavaju sveučilišnom himnom *Gaudeamus igitur*. Završeni studenti postaju magistri, a bivši alumni se okupljaju u organizaciju pod imenom *Almae Matris alumni Croatiae*.

Ovih nekoliko činjenica o našim latinistima, mogle bi nam osim usputne razonode dati odgovor na pitanje postavljeno u istoimenoj knjizi *Treba li nam još filologija?* U njoj jedan od autora, Zlatko Šešelj piše ovako: „Ovo stoljeće (sc. 20. stoljeće, op. a.), sigurni smo, teško da bismo mogli nazvati stoljećem filologije; hoće li iduće stoljeće biti sklonije ovom odsječku ljudske potrebe za spoznajom ili će mu potpuno okrenuti leđa?“. Iduće stoljeće, a to je ovo sada, već je došlo. Nadajmo se da će u njemu vrata ipak biti barem odškrinuta za klasičnu filologiju. Jer, zatvoriti vrata znači priznati poraz, a otvoriti ih ili barem odškrinuti daje nadu za opstanak. Neka ovih nekoliko činjenica budu poticajem za otvaranje vrata i ulazak u virtualni svijet latinista te stvaranje neke nove vlastite top-ten liste latinističkih zanimljivosti.

Horacije
Carmina, I, 15
Preveo Petar Ušković

Vaticinium de Troiae excidio

Pastor cum traheret per freta nāvibus
īdāēs Helenen perfidus hospitam,
īngrātō celeres obruit ōtiō
ventōs ut caneret fera

Nēreus fāta: “malā dūcis avīdomum
quam multō repetet Graecia mīlite,
cōniūrāta tuās rumpere nuptiās
et regnum Priamīvetus.

hēu, hēu, quantus equīs, quantus adest virīs
sūdor! quanta movēs fūnera Dardanae
gentī! iam galeam Pallas et aegida
currūsququ^c et rabiem parat.

nequiquam Veneris praesidiō ferox
pectēs caesariem grātaque fēminīs
īmbellīcitharā carmina dīvidēs;
nequicquam thalamō gravis

hastās et calamīspīcula Cnōsiī
vītābis strepitumququ^c et celerem sequī
āiācem: tamen, hēu sērus, adulterōs
crīnēs pulvere collinēs.

nōn Lāertiadēn, exitium tuae
gentis, nōn Pylīum Nestora respicis?
urgent impāvīdi tē Salamīnius
Teucer, tē Sthenelus sciēns